

POHJOISMAIDEN PSYKOLOGIEN AMMATTIEETTISET SÄÄNNÖT

Hyväksyessään Pohjoismaiset ammattieettiset säännöt myös Suomessa noudatettavaksi Suomen Psykologiliiton liittovaltuusto korosti seuraavaa:

1. Psykologin vastuuseen sisältyy se, että hänen tulee tehdä työtä inhimillisen kärsimyksen vähentämiseksi ja ihmisten elinolosuhteiden parantamisen puolesta. Psykologilla on erityinen vastuu niistä, joilla on puutteelliset mahdollisuudet saavuttaa ihmisarvoinen elämä.
2. Psykologin tekemän arvioinnin tai lausunnon tulee aina perustua ensikäden tietoon. Mikäli psykologi joutuu käyttämään työssään muuta kuin ensikäden tietoa tulee tietolähde aina mainita.
3. Psykologi, joka huomaa kollegan rikkovan ammattieettisiä periaatteita, pyrkii korjaamaan tilanteen yhdessä kollegan ja tarvittaessa tämän esimiehen kanssa. Ellei tämä johda tulokseen, psykologi on velvollinen ilmoittamaan epäillyn ammattieettisen rikkomuksen ammattieettiselle lautakunnalle.

ESIPUHE

Ammattieettiset periaatteet ovat sen etiikan täsmennyksiä, joka koskee ihmisiä yleensä. Koska psykologit joutuvat työssään yhteiskunnassa erityislaatuisiin ja joskus eettisesti vaikeasti arvioitaviin tilanteisiin, yleinen etiikka ei kuitenkaan riitä toiminnan ohjenuoraksi. Psykologit kohtaavat usein työssään ristiriidan riippuvuuden ja itsensä määräämisoikeuden välillä. Tällöin kosketellaan yksilön loukkaamattomuutta ja rajoja samalla, kun otetaan huomioon ja kunnioitetaan asiakkaan autonomiaa. Psykologit ovat sen vuoksi muotoilleet yhdessä ammattieettiset säännöt eettisen pohdinnan ohjeeksi ja tueksi.

Euroopan psykologiliitto EFPPA (The European Federation of Professional Psychologists' Associations) hyväksyi vuonna 1995 Meta Code of Ethics -ohjeiston, jossa on pyritty ottamaan huomioon ne tilanteet, joihin ammattipsykologit joutuvat.

Pohjoismaiden psykologeilla on ollut 80-luvulta lähtien yhteiset ammattieettiset periaatteet. Vuosina 1996-97 ne on muokattu EFPPA:n Meta Code -ohjeiston mukaisiksi, mutta lähtökohdista on ollut myös kasvava tarve muotoilla eettiset periaatteet siten, että ne edistävät eettisten ongelmien tiedostamista, pohdiskelua ja käsittelyä.

Periaatteet on järjestetty neljäksi pääperiaatteeksi:

- Yksilön oikeuksien ja arvon kunnioittaminen
- Ammatillinen pätevyys
- Vastuu
- Ammatillinen riippumattomuus (integriteetti)

Periaatteet on laadittu

- tueksi Pohjoismaiden psykologeille niitä tilanteita varten, joissa he joutuvat ottamaan kantaa ammattieettisiin kysymyksiin
- suojaamaan asiakkaita epätarkoituksenmukaisilta ja/tai vahingollisilta toimenpiteiltä
- tueksi psykologien keskinäisessä yhteistyössä sekä psykologien ja muiden ammattiryhmien yhteistyössä
- jotta luottamus psykologien ammatinharjoittamiseen säilyy
- perustaksi erityisalojen suuntaviivojen ja ohjeiden laadinnalle

Nämä ammattieettiset periaatteet on laadittu vain psykologien ammattikunnan käyttöön. Periaatteita ei siten voida tulkita suoraan muiden ammattiryhmien kielenkäytön ja käsitteistön, kuten esimerkiksi juridiikan lähtökohdista.

Ammattieettiset periaatteet säätelevät psykologien ammattitoimintaa. Ammattitoiminta käsittää kaikki ne tilanteet, joissa psykologit ovat ammatillisessa suhteessa yksilöön, ryhmään tai organisaatioon.

Ammattieettisiä periaatteita noudatetaan myös sellaisessa ammatillisessa toiminnassa, jota ei suoranaisesti voi luonnehtia psykologiseksi toiminnaksi, mutta jota psykologit harjoittavat ja jonka perustana ovat psykologikoulutuksen antamat valmiudet.

Pohjoismaiset psykologiliitot ovat vastuussa siitä, että ne innostavat ja edistävät jäsenistön piirissä tapahtuvaa ammattieettistä pohdintaa ja keskustelua mm. järjestämällä opetus- ja neuvontatoimintaa. Samalla liitot

edellyttävät jäsentensä kehittävän ammattieettistä tietoisuuttaan.

Nämä periaatteet sitovat kaikkia pohjoismaisten psykologiliittojen jäseniä heidän ammattitoiminnassaan. Pohjoismaisten psykologiliittojen tulee tutkia jäsenistönsä kohdistuvat valitukset sekä ottaa kantaa valituksiin ja mahdollisiin sanktioihin.

1 JOHDANTO

Psykologien työn perustana on tiede ja luotettava kokemus. Psykologia ja psykologin ammatti kehittyvät jatkuvasti, ja tarjolle tulee uusia ja entistä moninaisempia tietoja ja menetelmiä. Yhteiskunnan muuttuessa uusia ongelmatilanteita ilmenee jatkuvasti. Siksi on tärkeää, että psykologit kiinnittävät huomiota omiin rajoituksiinsa ja turvautuvat kollegojensa ja muiden tietoihin ja pätevyYTEEN.

Hankkimansa tiedon turvin psykologi toimii monissa rooleissa ja monentyyppisissä ammatillisissa suhteissa sekä käyttää monenlaisia työmenetelmiä. Psykologeilla on edellytyksiä saada aikaan merkittäviä muutoksia yksilön, ryhmien ja organisaatioiden olosuhteissa.

Psykologeilla on usein mahdollisuus vaikuttaa syvällisesti muiden ihmisten elämään. Se asettaa suuria vaatimuksia psykologien eettiselle tiedostamiselle ja on vahvasti vaikuttanut siihen, että psykologit ovat päättäneet laatia ammattieettiset säännöt.

Monet psykologien ammatilliset suhteet ja työtehtävät ovat kuitenkin sellaisia, että niitä ei voi säädellä muodollisesti. Ratkaisevaa on tällöin yksittäisen psykologin ammattieettinen tietoisuus, vastuuntunto ja ammatillinen pätevyys.

On tärkeää, että keskustelu ammattieettisistä periaatteista ja niiden kehittäminen jatkuvat. Periaatteet heijastavat sellaisia perustavanlaatuisia inhimillisiä arvoja, jotka ovat melko pysyviä.

2 AMMATTIEETTISET PERIAATTEET

Jäljempänä asiakkaiksi kutsutaan kaikkia yksilöitä, ryhmiä ja organisaatioita, joihin psykologilla on ammatillinen suhde. Tietyissä tilanteissa asiakas-käsitettä voidaan käyttää myös laajemmin viittamaan sekundaarisiin asianosaisiin, esimerkiksi "primaarisen" asiakkaan perheeseen, asiakasryhmän organisatoriseen ympäristöön tai organisaation asiakkaisiin, potilaisiin ja muihin asianosaisiin.

2.1 YKSILÖN OIKEUDET JA ARVO

Psykologi kunnioittaa jokaisen ihmisen perusoikeuksia, arvokkuutta ja arvoa sekä työskentelee näiden kehittymisen edistämiseksi. Hän kunnioittaa yksilön oikeutta yksityiselämään, luottamuksellisuuteen, itsemääräämiseen ja autonomiaan sopusoinnussa psykologin muiden velvoitteiden ja voimassa olevan lain kanssa.

Kunnioitus

Psykologi kunnioittaa yksilön perusoikeuksia, arvokkuutta ja arvoa ja työskentelee siten, ettei hänen osaamistaan käytetä yksilön loukkaamiseen, hyväksikäyttöön ja sortamiseen.

Psykologi kunnioittaa asiakkaiden ja muiden asianosaisten tietämystä, näkemystä, kokemusta ja pätevyyttä. Psykologi kunnioittaa kollegojensa ja muiden ammattiryhmien erityispätevyyttä, velvoitteita ja vastuuta. Psykologi ottaa huomioon yksilölliset sekä rooli- ja kulttuurierot, jotka perustuvat asiakkaan toimintakyvyn tasoon, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen ja kansalliseen identiteettiin, ikään, uskontoon, kieleen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Psykologi ottaa huomioon ne rajoitukset, jotka liittyvät hänen omiin kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja sukupuolisiin lähtökohtiinsa.

Luottamuksellisuus ja salassapitovelvollisuus

Psykologi pitää salassa asiakkaalle ja muiden asioista saamansa luottamukselliset tiedot. Salassapitovelvollisuuden noudattamisesta voidaan poiketa, jos asiakas tai muut ovat ilmeisessä vaarassa. Myös laki voi velvoittaa psykologia antamaan tietoja. Psykologi ilmoittaa tällöin asiakkaalle lakiin perustuvista salassapitovelvollisuuden rajoituksista.

Tietoon perustuva suostumus ja valinnanvapaus

Psykologi kertoo asiakkaalle suunnitelluista toimenpiteistä ja keskusteleo toimistaan ja niiden todennäköisistä seurauksista asiakkaan kanssa. Tällä tavoin psykologi mahdollistaa asiakkaan tietoon perustuvan suostumuksen; asiakkaalla on perusteet, joiden nojalla hän pystyy päättämään, hyväksyykö hän toimenpiteet

vai ei. Jos asiakas on alaikäinen, huoltajan suostumuksen hankkimisessa otetaan asianmukaisesti huomioon alaikäisen itsenäisyys.

Itsemäärääminen

Psykologi puolustaa asiakkaan itsenäisyyttä ja oikeutta itsemääräämiseen. Tämä koskee myös asiakkaan oikeutta aloittaa tai lopettaa asiakassuhde. Työssä lasten tai tahdonvastaisesti hoitoon otettujen kanssa tai akuutissa tilanteessa voidaan vapaaehtoisuusperiaatteesta poiketa voimassa olevan lainsäädännön perusteella, mutta tällöinkin pyritään yhteistyöhön.

2.2 AMMATILLINEN PÄTEVYYS

Psykologi pyrkii kehittämään ammattipätevyyttään ja säilyttämään sen korkealla tasolla. Psykologi pyrkii tiedostamaan ammatilliset ja henkilökohtaiset vahvuutensa ja heikkoutensa pystyäkseen arvioimaan realistisesti pätevyytensä ottaessaan hoitaakseen työtehtäviä. Psykologi ottaa vastaan vain sellaisia työtehtäviä, tarjoaa sellaisia palveluja ja käyttää sellaisia menetelmiä, joihin hän on pätevä koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella.

Ammattieettinen tiedostaminen

Korkea ammattipätevyys edellyttää, että psykologi on tietoinen ammattieettisistä periaatteista ja soveltaa niitä ammattikäytäntönsä.

Pätevyys ja pätevyden kehittäminen

Psykologin työskentelyn perustana on tiede ja työssä hankittu kokemus, ja hän pyrkii jatkuvasti kehittämään ammattitaitoaan hankkimalla tietoa tieteellisestä ja ammatillisesta kehityksestä.

Pätevyyden rajoitukset

Psykologi toimii koulutuksensa ja kokemuksensa sekä henkilökohtaisten kykyjensä asettamissa rajoissa ja etsii ammatillista apua ja tukea vaikeissa tilanteissa.

Menetelmistä johtuvat rajoitukset

Psykologi on tietoinen niistä rajoituksista, jotka liittyvät psykologisiin menetelmiin ja niistä tehtäviin johtopäätöksiin. Psykologi on erityisen varovainen käyttäessään menetelmiä, apukeinoja ja tekniikoita, jotka ovat vielä kokeiluasteella, jotka eivät täytä tavanomaisia menetelmille asetettuja vaatimuksia tai joita hän ei täysin hallitse.

Ulkoiset rajoitukset

Psykologi on tietoinen siitä, miten ammatilliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet voivat edistää tai ehkäistä hänen mahdollisuuksiaan käyttää asianmukaisesti pätevyyttään ja menetelmiään.

2.3 VASTUU

Psykologi on tietoinen siitä ammatillisesta ja tieteellisestä vastuusta, joka hänellä on asiakkaistaan, sekä siitä organisaatiosta ja yhteiskunnasta, jossa hän elää ja työskentelee. Psykologi välttää vahingon aiheuttamista ja on vastuussa toiminnastaan. Hän varmistuu mahdollisimman hyvin siitä, ettei hänen palvelujaan käytetä väärin.

Vastuu

Psykologi on henkilökohtaisesti vastuussa ammattityönsä laadusta ja seurauksista, mutta on samalla tietoinen siitä, että hänet mielletään oman ammattikuntansa edustajaksi.

Väärinkäytösten/vahinkojen välttäminen

Psykologi välttää psykologisen tietämyksen tai tietojen sovellusten väärinkäyttöä ja huolehtii siitä, että vahinko, jota ei voida välttää, jää mahdollisimman vähäiseksi.

Psykologi ei osallistu toimintaan, jonka tavoitteena on fyysisin tai psyykkisin pakkokeinoin (indoktrinointi, aivopesu, kidutus) tai niiden uhalla

- kiristää jokin tieto tai tunnustus
- suostutella joku paljastamaan, kieltämään ja muuttamaan oma tai jonkun muun elämäkatsomus tai poliittinen, uskollinen tai eettinen vakaumus

Psykologi pyrkii myös aktiivisesti estämään psykologisten tietojen käytön tällaiseen tarkoitukseen.

Ammattieettisten ongelmien käsittely

Psykologi tiedostaa ammattieettisten ongelmien olemassaolon. Psykologin velvollisuus on selvittää näitä ongelmia ja neuvotella niistä kollegoiden, toimeksiantajien ja/tai Psykologiliiton kanssa. Muita osapuolia psykologi informoi siitä, millaisia vaatimuksia ammattieettiset periaatteet asettavat.

Jatkuvuus

Psykologin velvollisuus on sopia asiakkaan kanssa ammatillisen kontaktin ehdoista ja sen kulusta, lopettamisesta ja seurannasta. Psykologi on tietoinen siitä vastuusta, joka hänellä on suhteessa asiakkaaseen ammatillisen suhteen muodollisesti päätyttyä.

Laajennettu vastuu

Psykologilla on laajennettu vastuu tieteellisestä ja ammatillisesta toiminnasta sekä ammattieettisistä standardeista suhteessa avustajiinsa sekä ohjauksessaan tai koulutuksessaan oleviin. Opettaessaan psykologisia työmenetelmiä psykologi on vastuussa myös menetelmän vahvuuksien, heikkouksien ja siihen liittyvien ammattieettisten ongelmien esiintuomisesta.

2.4 AMMATILLINEN RIIPPUMATTOMUUS (INTEGRITEETTI)

Psykologi pyrkii ammatilliseen riippumattomuuteen tutkimuksessa, opetuksessa ja psykologian soveltamisessa. Se merkitsee, että psykologi on rehellinen ja puolueeton ja kohtelee kunnioittavasti muita asianosaisia. Hän yrittää tehdä selväksi oman roolinsa niissä erilaisissa yhteyksissä, joissa hän työskentelee.

Avoimuus ja selkeys

Psykologi antaa asianmukaisia tietoja edellytyksistään, työkokemuksestaan, pätevydestään ja sitoutumisestaan ammattiinsa ja käyttää vain sellaisia ammattinimikkeitä, joihin koulutus, laillistaminen ja työtehtävä oikeuttavat.

Psykologi pyrkii asiallisuuteen ja tarkkuuteen antaessaan lausuntoja psykologina. Psykologi antaa tietoja psykologiasta ja psykologien ammattitoiminnasta siten, ettei synny väärinkäsityksiä ja ettei hän vahingoita psykologiaa eikä ammattikuntaansa.

Psykologi informoi asiakasta etukäteen asiakassuhteen taloudellisista ehdoista ja on tietoinen siitä, millaisia seurauksia ammatilliselle suhteelle voisi olla, mikäli psykologi ottaisi palkkion lisäksi asiakkaalta vastaan lahjoja tai muita erityisetuja.

Roolikonfliktit ja hyväksikäyttö

Psykologi pyrkii tiedostamaan omat tarpeensa, asenteensa ja arvonsa ja oman roolinsa asiakassuhteessa. Hän ei käytä väärin valtaansa ja asemaansa käyttämällä hyväkseen asiakkaan riippuvuutta ja luottamusta.

Psykologi välttää ammatin ulkopuolista suhdetta asiakkaan kanssa. Tällainen suhde vähentää ammatin edellyttämää etäisyyttä ja voi johtaa eturistiriitoihin tai asiakkaan hyväksikäyttöön. Psykologi tiedostaa, miten intimitteetti ja seksuaalisuus voivat suoraan tai epäsuorasti vaikuttaa psykologin ja asiakkaan väliseen suhteeseen. Psykologi välttää asiakassuhteen muuttumista yksityisluontoiseksi tai seksuaaliseksi. Psykologin ja asiakkaan kesken ei saa olla sukupuolista kanssakäymistä.

3 AMMATTIEETTISTEN PERIAATTEIDEN NOUDATTAMINEN

3.1 AMMATTIEETTISIÄ OHJEITA PSYKOLOGEILLE

Periaatteet on tarkoitettu tueksi psykologille päivittäisessä työssä, pohdinnassa ja suunnittelussa sekä ammattieettisten ongelmien ratkaisemisessa.

Seuraavien seikkojen huomioiminen on tärkeää:

- Psykologin vastuu on yhteydessä ammatillisen suhteen luonteeseen ja tehtävän laatuun
 - Tietämykseen ja valtaan liittyvät erot vaikuttavat aina psykologin ammatillisiin suhteisiin, kun on kyse asiakkaista ja kollegoista. Mitä suurempia erot ovat, sitä suurempi on psykologin vastuu
- Eettisten periaatteiden sisältöä on kehitettävä jatkuvan keskustelun avulla.

Ammattieettinen reflektio

Ottaessaan vastaan tietyn tehtävän tai kieltäytyessään siitä psykologi pohtii siihen liittyviä ammattieettisiä ulottuvuuksia. Näin syntyy, tarkentuu ja kasvaa ammattieettinen tietoisuus. Jatkuva ammattieettinen pohdinta auttaa tunnistamaan ammattieettiset ongelmat.

Ammattieettiset ongelmat

Psykologi tekee itselleen selväksi, että neljä pääperiaatetta ovat aina tiukasti riippuvaisia toisistaan ja että ne voivat tietyissä tilanteissa olla myös ratkaisemattomassa ristiriidassa keskenään. Sellainen ammattieettinen ongelma vaatii pohdintaa ja usein keskustelua asiakkaiden ja kollegojen kanssa. Tällöin arvioidaan ammattieettisten periaatteiden keskinäistä suhdetta. Ristiriidoista huolimatta päätöksenteko ja siihen

perustuva toiminta voivat olla välttämättömiä. Konkreettisesti tilanteessa tämä voi merkitä tiettyjen periaatteiden asettamista toisten edelle.

Ammattieettistä toimintaa koskeva ohjaus

Ammattieettiset ongelmat voivat olla helposti tunnistettavia ja ratkaistavia silloin, kun on olemassa selvät suuntaviivat tai normit. Mikäli periaatteet joutuvat ristiriitaan keskenään (eettinen ongelma), ongelmien arviointi voi olla monimutkaisempaa.

Psykologi, joka joutuu monimutkaisiin ammattieettisiin harkintatilanteisiin, konsultoi kollegaa ja/tai ammattieettistä lautakuntaa. Konsultointi on sinänsä ilmaus ammattieettisestä tiedostamisesta, mutta psykologi valitsee kuitenkin itse toimintatapansa.

Psykologi, joka huomaa kollegan olevan ammattieettisessä ristiriitatilanteessa, tarjoaa tukeaan ammattieettisen ongelman käsittelyssä.

Tärkeitä vaiheita ammattieettisessä harkinnassa:

- Olennaisten eettisten kysymysten ja kysymyksenasettelujen tunnistaminen
- Vaihtoehtoisten toimintatapojen muotoilu
- Lyhyen ja pitkän aikavälin todennäköisten etujen ja riskien analysointi arvioitaessa kaikkia toimintavaihtoehtoja eri osapuolten kannalta
- Toimintatavan valinta arvojen, periaatteiden ja suuntaviivojen huolellisen harkinnan perusteella
- Toimiminen tavalla, jossa otetaan vastuu seurauksista
- Toiminnan tuloksen arvioiminen
- Mahdollisten kielteisten seurausten korjaaminen. Jos ammattieettistä ongelmatilannetta ei ole pystytty ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla, kokeillaan vaihtoehtoisia menettelytapoja

3.2 INFORMAATION ANTAMINEN SUURELLE YLEISÖLLE

Suurelle yleisölle tarkoitetun tiedotusmateriaalin tulee sisältää tietoja psykologien ammattieettisistä periaatteista sekä muista ajankohtaisista ohjeista.

Psykologit antavat toimeksiantajille ja/tai asianosaisille riittävät tiedot psykologien ammattieettisistä periaatteista ja suuntaviivoista sekä valitusmenettelystä ja mahdollisista sanktioista.

3.3 PSYKOLOGEJA KOSKEVIEN VALITUSTEN KÄSITTELY

Ammattieettiset periaatteet on tarkoitettu tueksi myös niissä tilanteissa, joissa on otettava kantaa psykologien toimintaa koskeviin valituksiin. Arvioinnissa otetaan huomioon mahdollisesti esille tulleet ammattieettiset ongelmat sekä se priorisointi, jonka psykologi on tehnyt harkitessaan tilannetta ammattieettiseltä kannalta.

Psykologi, joka huomaa kollegan rikkovan ammattieettisiä periaatteita, keskustelelee asiasta ko. psykologin kanssa ennen kuin ilmoittaa siitä Psykologiliiton ammattieettiselle lautakunnalle.